

LUCIAN
BOIA

STRANIA ISTORIE
A COMUNISMULUI
ROMÂNESC
(și nefericitele ei
consecințe)

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Introducere

România, mereu altfel

ÎN URMĂ CU CÂȚIVA ANI, am lansat ipoteza unei României *altfel*¹. Firește, toate țările și toate popoarele sunt *altfel*, cu alte cuvinte fiecare dintre ele prezintă, pe lângă ceea ce se înscrie în fondul comun al umanității, și o serie întreagă de trăsături specifice, de natură să le individualizeze. Părerea pe care am susținut-o – și nu mi-am modificat-o între timp – este aceea că România înfățișează, în multe privințe, trăsături deosebitoare încă și mai accentuate, în raport cu Europa în ansamblu sau chiar cu națiunile aflate în imediata ei vecinătate.

---

1. Lucian Boia, *De ce este România altfel*, Humanitas, București, 2012.

De la bun început, e singurul popor latin care s-a format și a evoluat în jumătatea „cealaltă”, jumătatea slavă a continentului european: „o insulă latină într-o mare slavă”. Româna e o limbă romanică, dar împânzită cu numeroase alte elemente: probabil cea mai amestecată dintre limbile europene. Statele românești, Țara Românească și Moldova, au apărut neînchipuit de târziu pe harta Europei, atunci când țările vecine – Bulgaria, Ungaria, Polonia – aveau o întreagă istorie în urma lor. Ce au făcut românii până în secolul al XIII-lea este aproape un mister; lipsa informației a permis imaginarea unor scenarii complet contradictorii. Fapt este că Evul Mediu începe la români atunci când în restul Europei e pe sfârșite. „Întârzierea istorică” și-a pus puternic amprenta asupra societății românești, rămasă multă vreme în cadre rurale tradiționale. Spre deosebire de toți ceilalți latini, românii sunt ortodocși; au îmbrățișat până târziu cultura slavonă, apoi au primit o importantă infuzie culturală grecească. S-au detașat însă brusc de Orient în secolul al XIX-lea, preluând, la nivelul elitelor, modelul cultural și politic occidental. România e o creație relativ recentă, alcătuită din mai multe țări și regiuni, locuite în majoritate de români, dar nu numai de români, și care au parcurs istorii diferite: „mica

România“ datează de la 1859, iar „România Mare“ abia din 1918.

Nu e de mirare că și comunismul românesc a avut nu puține trăsături specifice. Desigur, nu a fost un cu totul alt comunism. Comunismul de pretutindeni pornește de la aceleași texte fondatoare (Marx, Engels, Lenin, fără a-l uita, la vremea lui, pe Stalin) și se supune unor condiții obligatorii, dincolo de care și-ar pierde identitatea (spre deosebire de ceea ce numim cu destulă aproximație „fascism“, prin extinderea termenului aplicat inițial regimului mussolinian din Italia, asupra unor ideologii și regimuri, relativ înrudite, dar și destul de diferite între ele, precum nazismul german, legionarismul românesc, franchismul spaniol, salazarismul portughez...). Totuși, în măsura în care și comunismul a permis un oarecare joc între anumite limite, nici un experiment comunist – cel puțin în peisajul european – nu a fost atât de „special“ și cu evoluții atât de neașteptate și de „divergente“ precum comunismul românesc. Se va vedea astfel cum țara cu cei mai puțini comuniști a devenit țara cu partidul comunist cel mai numeros (în termeni relativi); cum o societate abia atinsă de ideologia comunistă s-a comunizat în profunzime, până într-atât încât s-a despărțit mai greu de comunism ca oricare alta; cum,

virulent antinațional într-o primă fază, comunismul a sfârșit prin a deveni ultranaționalist; cum s-a inventat în România comunismul dinastic, fără echivalent în Europa și comparabil (fără a-și pierde nota de originalitate) doar cu regimul din Coreea de Nord; cum România, după ce ani de zile părea a fi societatea care s-a opus cel mai puțin regimului comunist, s-a ridicat împotriva lui Ceaușescu printr-o revoluție sângeroasă (singura de acest gen în spațiul comunist) – împotriva lui Ceaușescu, dar nu neapărat și împotriva alcătuirilor comuniste: într-adevăr, pentru ca paradoxul să fie complet, cea mai violentă revoluție „anticomunistă“ s-a prelungit prin cea mai lentă și mai incompletă desprindere de comunism!

Toate aceste paradoxuri au o explicație. Sau și-o caută. E ceea ce-și propune cartea de față: dincolo de simpla descriere, o interpretare a fenomenului comunist românesc.²

---

2. Priviri de ansamblu asupra comunismului românesc: Dennis Deletant, *România sub regimul comunist*, Fundația Academia Civică, București, 1997; și în engleză: *Romania under Communist Rule*, 1998; Adrian Cioroianu, *Pe umerii lui Marx. O introducere în istoria comunismului românesc*, Curtea Veche, București, 2005; Vladimir Tismăneanu, *Stalinism pentru eternitate. O istorie politică a comunismului românesc*, ediție revăzută și adăugită, Humanitas, București, 2014; Comisia prezidențială pentru analiza dictaturii comuniste din Ro-

*Terminologie: „comunism“,
sau „socialism“?*

ÎN ACEASTĂ CARTE, comunismului i se va zice, simplu și invariabil, *comunism*: ceea ce trebuie să admitem că a și fost. Multiplicarea termenilor – fără suficiente explicații – riscă să provoace confuzii.

Se spune, astfel, frecvent, în numeroase lucrări, „socialism“, în loc de comunism. Regim socialist, țări socialiste, industrializare socialistă... Termenul e preluat din teoria comunistă și din limbajul folosit în epocă. Normal e însă să vorbim în limba noastră, nu în limba lor, și mai ales să definim termenii fără echivoc. Socialismul, în cazul acesta, nu e socialism, ci tot... comunism. Potrivit „învățăturii marxist-leniniste“, în „orânduirea comunistă“ s-ar fi succedat două faze, socialismul mai întâi, apoi comunismul „desăvârșit“: socialismul fiind, în fond, etapa de trecere spre comunism, în care „forțele

---

mânia, *Raport final*, editori: Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrinu, Cristian Vasile, Humanitas, București, 2007 (în continuare, *Raport final*); *Iluzia anticomunismului. Lecturi critice ale raportului Tismăneanu*, coordonatori: Vasile Ernu, Costi Rogozanu, Ciprian Șiu-lea, Ovidiu Țichindeleanu, Editura Cartier, Chișinău, 2008; *Istoria românilor*, vol. X, *România în anii 1948–1989*, coordonator Dinu C. Giurescu, Editura Enciclopedică, București, 2013.

de producție“ nu ating încă dezvoltarea maximă preconizată și nici gradul de bunăstare nu face încă posibilă egalitatea absolută a condițiilor de viață, prin aplicarea principiului „de la fiecare după capacități, fiecăruia după nevoi“. Doar că acestea sunt pur și simplu ficțiuni! Să spunem „socialism“ fiindcă n-am intrat încă în comunism? Dar nu vom intra niciodată, și nimeni nu va intra nicicând! Adevăratul și singurul comunism, cu suficiente trăsături caracteristice (abolirea proprietății private, ideologie unică, partid conducător...), este exact ceea ce unii continuă să numească, impropriu, „socialism“. Cu atât mai neadecvat cu cât se poate ajunge ușor la confuzia între așa-zisul socialism comunist și socialismul de tip occidental. E ca și cum am confunda Suedia, guvernată timp de decenii de un partid social-democrat, cu România lui Ceaușescu!

Nu cred că e cazul să înlocuim sistematic „comunismul“ nici prin termeni precum „leninism“ sau „stalinism“. Se induce astfel ideea că ar exista sau ar fi posibil și un comunism care să nu fie nici leninist, nici stalinist. Un proiect „pur“ căruia unii sau alții „i-au întinat nobilele idealuri“, cum spunea Ion Iliescu acuzându-l pe Ceaușescu pentru o asemenea denaturare a comunismului originar. Or trebuie constatat că, în materie de comunism, toți cei care s-au apu-

cat să-l construiască „i-au întinat nobilele idealuri“. Comunism „neîntinat“ nu există și nu poate exista. Nu lipsesc, desigur, nici teoreticienii unui comunism „cu față umană“, dar ei rămân strict teoreticieni. „Primăvara de la Praga“, dacă ar fi reușit și ar fi mers până la capăt, ar fi dus la ieșirea din comunism (ceea ce sovieticii au înțeles prea bine – și de aceea au intervenit cu tancurile). Gorbaciov, cu perestroika lui, nici n-a apucat să meargă atât de departe, și întreg sistemul s-a năruit. Comunism fără dictatură nu se poate (sau se poate, dar atunci încetează să mai fie comunism!). Proiectul comunist e o soluție imaginară care face parte din marea familie a *milenarismelor*: doctrine și mișcări potrivit cărora omenirea își va găsi împlinirea într-o sinteză finală de pace, dreptate, egalitate și armonie. Istoria, în acest caz, se împletește cu utopia, iar utopia, fie ea și generoasă la origini, odată ce se vrea materializată, conduce inevitabil spre opresiune, teroare și crimă; fiind o construcție artificială, nu poate fi transpusă în realitate decât prin forță și menținută prin forță. Un comunism „deschis“, permițând diversitatea opiniilor, concurența partidelor și libertatea alegerilor, ar fi încă mai utopic decât comunismul „final“ preconizat de Marx.

Desigur, dictatura comunistă nu s-a manifestat mereu cu aceeași intensitate. A fost când

mai „blândă“, când împinsă la extrem, la teroarea generalizată și la cultul exacerbant al personalității, și atunci putem vorbi de stalinism. Esența regimului a rămas însă neschimbată. Chiar cel mai „liberal“ comunism tot regim totalitar este. Așa că pentru a-l defini, în trăsăturile lui constante, un singur nume e de-ajuns.

I

Țara cu o mie de comuniști

CU NICI 1.000 DE MEMBRI ÎN 1944, anul când își începe marșul irezistibil spre putere, Partidul Comunist Român era cel mai puțin numeros dintre partidele comuniste europene și, probabil, și cel mai puțin reprezentativ pentru societatea în mijlocul căreia (sau, mai bine zis, la marginea căreia) se afla. Până și Bulgaria alinia cifra de 8.000 de comuniști, Iugoslavia – 15.000, Polonia – 20.000, Ungaria – 30.000, iar Cehoslovacia – 80.000.¹ Sub acest aspect, Cehoslovacia și România ilustrau două cazuri complet opuse în spațiul central și sud-est european: pe de o parte,

---

1. François Fejtö, *Histoire des démocraties populaires*, I, *L'ère de Staline, 1945–1952*, Editions du Seuil, Paris, 1952, p. 195.

Cuprins

Introducere	
<i>România, mereu altfel</i>	5
<i>Terminologie: „comunism“, sau „socialism“?</i>	9
I Țara cu o mie de comuniști	13
II Cucerirea puterii	26
III Logica perversă a utopiei	39
IV Mai sovietici decât sovieticii	54
V Represiunea și răsturnarea elitelor	64
VI Evrei „internaționaliști“ și români „patrioți“	80
VII Rezistența	92
VIII „Comunismul de omenie“	98
IX Stalinism, sau ceașism?	113
X Femeia: emancipată și asuprită	121

xI	De la „primăvara“ pragheză la „toamna“ românească	129
xII	Superindustrializare, sau subdezvoltare?	142
xIII	„Dacă demolăm tot Bucureștiul, va fi frumos“	148
xIV	De la Burebista la Ceaușescu: manipularea prin istorie	157
xV	O mică mare putere mondială	165
xVI	Biserica	172
xVII	România în frig și întuneric	182
xVIII	Decembrie 1989	189
xIX	Despărțirea de comunism... cât mai încet cu puțință	194
xx	Cu ce ne-am ales	201

Addenda

	<i>Teatrul absurdului în comunism: două documente din arhiva Comitetului Central al Partidului Comunist Român . . . . .</i>	211